

Od wizji świata
do opisu językoznawczego
w kategoriach lingwistyki kulturowej
Uwagi na temat hiszpańskiej syntagmy nominalnej

NR 2745

Joanna Wilk-Racięska

Od wizji świata
do opisu językoznawczego
w kategoriach lingwistyki kulturowej
Uwagi na temat hiszpańskiej syntagmy nominalnej

Redaktor serii: Językoznawstwo Neofilologiczne
Maria Wysocka

Recenzent
B. Krzysztof Bogacki

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Spis treści

Wstęp	9
1. Od wizji świata do reprezentacji językowej	11
1.1. Wprowadzenie. O „zadomowieniu myśli w języku” i jego granicach. Znaczenie systemu <i>macro</i>	11
1.2. Jak oswoić słowo, czyli dekompozycja semantyczna	27
1.3. Pojęcia podstawowe	35
1.4. Podsumowanie: dekompozycja semantyczna jednym z elementów definiowania znaczenia wyrażań	39
1.5. Orzekanie pojęć: predykaty i argumenty	44
1.5.1. Nazywanie a orzekanie, czyli jak „wprowadzić” psa do języka	44
1.5.2. O czym orzekamy? Argumenty	46
1.5.2.1. Co to jest argument?	46
1.5.2.2. „Niejednemu psu Burek...” Nazwy własne i nazwy ogólne	46
1.5.3. Prototypowa definicja sądu	48
1.5.3.1. Niesamodzielnosc pojęć: predykat	48
1.5.4. Dwa podstawowe elementy prototypowej definicji sądu	50
1.5.4.1. Struktura predykatowo-argumentowa	50
1.5.4.2. „Jem zupę łyżką”, czyli o argumentach fakultatywnych	54
1.6. Gdzie człowiek tratuje konia, ale nie odwrotnie — ograniczenia, które wizje świata nakładają na możliwości selekcyjne predykatów	58
1.6.1. „Zielone idee bez koloru wściekle śpią” — asemantyczność i agramatyczność	58
1.7. „Co w myśli, to na języku”, czyli przejście z płaszczyzny pojęć na płaszczyznę form	66
1.7.1. Kilka słów o budowie sądów na podstawie takich pojęć, jak <i>chcieć</i> (<i>żeby</i>), <i>marzyć</i> (<i>o</i>), <i>uważać</i> (<i>że</i>)	70

2. „Aby język giętki powiedział wszystko, co pomyśli głowa”, czyli jak badamy wyrażenia językowe	74
2.1. Wprowadzenie	74
2.2. Analiza morfologiczna	74
2.2.1. Kategoryzacja	75
2.2.2. Idiomatyczne zależności powierzchniowe: wyrażenia semantyczne i operatory syntaktyczne	79
2.2.3. Do czego przydaje się podział na morfemy	81
2.2.4. Dlaczego od każdej reguły są wyjątki? Sposoby tworzenia wyrażeń w języku hiszpańskim	85
3. Użycie wyrażen	99
3.1. Wprowadzenie	99
3.2. Przydatne definicje	100
3.2.1. Syntagma nominalna — pojęcie jądra	100
3.2.2. Składniki syntagmy nominalnej	101
3.3. Determinanty. Przykład rodzajnika	102
3.3.1. Jaką funkcję pełni rodzajnik i dlaczego musimy ją poznać?	103
3.3.2. Dualizm świata: rzeczy i relacje między nimi	104
3.3.3. Funkcja prototypowa rodzajnika, czyli układanie puzzli	105
3.3.3.1. Nazwy relacji	105
3.3.3.2. Typy relacji dwustronnych	106
3.3.3.2.1. Relacje jednoznaczne	107
3.3.3.2.2. Relacje jedno-wieloznaczne	107
3.3.3.2.3. Relacje jedno-jednoznaczne	110
3.3.3.2.4. Relacje wielo-jednoznaczne	113
3.3.3.3. Tworzenie nazw ogólnych złożonych	115
3.4. Użycie rodzajnika w kontekście językowym	118
3.4.1. Istotne definicje	118
3.4.1.1. Deskrypcje: określona i nieokreślona	119
3.4.1.1.1. Deskrypcje określone zupełne	120
3.4.1.1.2. Funkcje deskrypcji określonych zupełnych	121
3.4.1.1.3. Deskrypcje określone zupełne złożone	127
3.4.1.2. Typy referencji	128
3.4.1.2.1. Generyczność	132
3.4.1.2.2. Do czego służą zdania generyczne?	137
3.4.2. Rodzajnik i kontekst	139
3.4.2.1. Definicja kontekstu	139
3.4.2.2. Funkcje rodzajnika w kontekście	140
3.4.2.3. Inne czynniki mające wpływ na użycie hiszpańskiego rodzaju	143

3.4.2.4. Przykłady idiomatyczności w użyciu hiszpańskiego rodzajnika	144
3.4.3. Rodzajnik i komunikacja	147
4. Syntagma nominalna: atrybucja i powierzchniowe sposoby jej wyrażania	152
4.1. Wprowadzenie	152
4.2. Atrybucja z użyciem przymiotnika	154
4.2.1. Przymiotnik jakościowy	158
4.2.2. Funkcje przymiotnika odrzeczownikowego	162
4.2.3. Funkcje przymiotnika odczasownikowego	177
4.2.4. Podsumowanie	179
4.3. Krótko o atrybucji z użyciem przysłówka	182
4.4. Atrybucja z użyciem rzeczownika	183
4.4.1. Wprowadzenie	183
4.4.2. Apozycja	186
Podsumowanie	195
Bibliografia	198
Resumen	205
Summary	207

Kto mówi „człowiek”, mówi „język”,
kto mówi „język”, mówi „społeczeństwo”.

Leopold von Ranke

Wstęp

Niniejsza praca, przeznaczona przede wszystkim dla osób spoza romańskiego kręgu kulturowego, jest wynikiem badań nad opisem języka w kategoriach lingwistyki kulturowej, będącej wielowymiarowym narzędziem pozwalającym na opis języka z perspektywy różnych wizji świata. Wizja świata zamknięta w języku hiszpańskim Półwyspu Iberyjskiego wraz ze wszystkimi jego mutacjami i dialektami wpisana jest w tę samą europejską wizję ramową, w której mieści się wizja świata w języku polskim, i dlatego różnice w jej realizacjach językowych są dość trudno uchwytnie. Można jednak próbować je odkryć za pomocą proponowanego tu aparatu pojęciowego, opracowanego z perspektywy semantycznej, w kategoriach gramatyki kognitywnej, pragmatyki, a także antropologii językoznawczej.

Bardziej wyraziście prezentują się zmiany semantyczno-składniowe, jakie nastąpiły w językach hiszpańskich w Ameryce pod wpływem języków indiańskich oraz reprezentowanych przez nie wizji świata, często szokująco odmiennych od europejskiej. Dlatego też analiza i opis systemu języka hiszpańskiego w proponowanej optyce, a w nim różnych, wielokroć niezrozumiałych dla słowiańskiej społeczności lingwistycznej zjawisk językowych, pozwala na pełniejsze przedstawienie badanych struktur.

Ze względu na ogrom i różnorodność problematyki należało skoncentrować się na jednym zagadnieniu. Wybór padł na syntagmę nominalną, jako najlepiej oddającą konceptualizacje ogólnie uznawane za statyczne.

Joanna Wilk-Racięska

Desde la visión del mundo
hasta una descripción lingüístico-cultural:
observaciones sobre el Sintagma Nominal español

Resumen

Para una persona culta y, ante todo, para un intelectual, en la época en que vivimos parece ser de interés primordial cruzar, nivelar o por lo menos ‘domesticar’ algunas fronteras mentales formadas en diversos dominios: en la ciencia, en la ética o en el arte...

Sin embargo, en este crisol donde se mezclan diferentes géneros y especies, donde se niega la existencia de dicotomías perfectamente delimitadas y en su lugar se proponen clases abiertas con bordes difusos, hay pocos quienes piensan en que existen fronteras que nunca se dejarán cruzar y que hay también otras que debemos aprender a cruzar.

La autora de este libro se centra en una frontera que es indispensable cruzar. Es la frontera entre la lengua y la visión del mundo. En su opinión, esta frontera es muy sutil y bastante peligrosa para quienes no sepan hacerlo, porque tal paso no es posible sin una preparación y conciencia previas: uno debe prepararse, ante todo, para cruzar las fronteras de su propia visión del mundo.

Lo que más influye en la formación de nuestra visión del mundo son, ante todo, el lugar donde vivimos y, luego, la gente, la comunidad sociocultural a la que pertenecemos. Por este motivo, las visiones del mundo pueden ser presentadas como “unas cajas dentro de otras cajas”. El grado de las diferencias entre las visiones del mundo creadas por diferentes comunidades sociolingüísticas es muy variado y podemos estudiarlas según los tipos y dimensiones de las comunidades que comparamos, como:

- los sistemas *macro* que más diferencias ofrecen (p.e. la comunidad sociolingüística europea y la asiática o las visiones amerindias) y que forman un enmarcamiento para;
- los sistemas de menor entidad (p.e. español y polaco; español y francés; gallego y castellano; castellano y andaluz, o bien, español y sus diferentes modalidades americanas influidas por las visiones amerindias, etc.), aunque el hecho de ser una comunidad pequeña no necesariamente significa que las diferencias también sean menores ya que el conjunto de factores que influyen aquí es muy grande.

Por ejemplo, la visión del mundo creada por los españoles y la creada por los polacos tienen en común la división en lo estático y lo dinámico y la contrariedad aristotélica.

Aunque no nos damos cuenta ni de lo uno ni de lo otro, los utilizamos como base para nuestras visiones “regionales”.

Las visiones *macro* forman una barrera importante para los que quieran analizar las lenguas pertenecientes a diferentes mundos o, traducir textos interculturales. Sin embargo, dicha barrera no debería influir demasiado en las diferencias que aparecen entre las lenguas dentro de un enmarcamiento *macro*. No obstante, dentro de estos enmarcamientos *macro* nacen otras diferencias, las diferencias “interiores”, que dependen de las comunidades socio-culturales nacidas y crecidas en sus propios territorios, con sus propias historias y perspectivas desde las cuales observan y aprecian el mundo...

La teoría aplicada a la presente descripción es la lingüística cultural cuya multidimensionalidad permite un estudio más amplio de las lenguas naturales. Así pues, la idea de basar la gramática descriptiva del español en la comparación de las diferentes visiones del mundo proviene de la lingüística cognitiva; el estudio de las reglas conceptuales propias del sistema europeo *macro* se debe a la gramática con base semántica y por último, claro está, que un estudio de comunicación que esté íntimamente ligado con el estudio del contexto no puede prescindirse de los aportes de la pragmática.

Joanna Wilk-Racięska

From the world vision to a linguistic description
in the categories of cultural linguistics
Remarks on the Spanish nominal syntagm

Summary

The work deals with the problem of the borderline unconsciously imposed on us by our own vision of the world and which we have to learn how to cross. The necessity to talk about it appeared particularly visible in pragmatic, cognitive, ethno-, psycho- and socio-linguistic studies, as well as in the „combined” studies known as (inter)cultural linguistics.

Cultural linguistics (understood, above all, according to G.B. Palmer’s (2000) definition) is, however, a natural consequence of the development of all these theories, especially the researchers’ awareness of great, often shocking diversity of imaginative schemas and ways of their realization in languages. Nowadays, it is hard to find a research work which would not refer to some intriguing examples of identity most willingly taken from African, Amerindian or, eventually, regional varieties of a given language. This identity proves, each time anew, the rightness of theories, constituting, at the same time, a challenge and call for subsequent studies. At the same time, very important questions are on the extent of objectivity and reliability of the studies of other people’s world visions and way of examining it.

From the world vision to a linguistic description in the categories of cultural linguistics is an attempt to order basic criteria used in the studies on world visions. In so doing, multidimensional possibilities created by cultural linguistics were used, them being research tools appropriately suited to particular stages of world vision description and their linguistic realization. In order to present a European *macro* system underlying both Spanish and Polish, the author of the paper used grammar of semantic bases. The differences displayed by both languages were examined by means of appropriate instruments suggested by ethno-linguistics, cognitivism and pragmatics.

The choice of such research tools was justified in Chapter 1. Chapters 2, 3 and 4 present a notional instrument used to the analysis of particular elements of Spanish nominal syntagm. Analysing the structure, usage and functions of expressions in nominal syntagm, the author shows that, examining lexical and grammatical facts, which are different, and often seemingly not connected with each others, it is possible to present relations between the world perception and language in which the very world is expressed. Chapter 5 not as much summarized the whole work as it points to further research possibilities.

Projektant okładki: Paulina Tomaszewska-Cieply
Redaktor: Barbara Malska
Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel
Korektor: Agnieszka Plutecka

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1917-9

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 13,0. Ark. wyd. 14,0. Papier
offset. kl. III, 90 g Cena 21 zł

Lamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: SOWA Sp. z o.o.
ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa